

PRZERYWANIE CIĄŻY

A PRAWA CZŁOWIEKA

**MIĘDZYNARODOWE STANDARDY OCHRONY PRAW
CZŁOWIEKA I STANOWISKO AMNESTY INTERNATIONAL**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Amnesty International jest światowym ruchem na rzecz praw człowieka zrzeszającym 7 milionów członków/członkiń, aktywistów/aktywistek i sympatyków/sympatyczek z ponad 150 krajów i terytoriów, którzy/które podejmują działania, aby położyć kres poważnym naruszeniom praw człowieka.

Jesteśmy niezależni od rządów, ideologii politycznych, interesów ekonomicznych i religii, a działamy głównie dzięki składkom członkowskim i darowiznom publicznym.

Wydawca:

Stowarzyszenie Amnesty International
ul. Piękna 66a/2
00-672 Warszawa

Przerywanie ciąży a prawa człowieka

Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka i stanowisko Amnesty International

Państwa w różny sposób starają się kontrolować przerywanie ciąży: bardzo wiele krajów daje możliwość przerwania ciąży na jej wczesnym etapie na życzenie kobiety, część wymaga wykazania trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Są kraje, które dają możliwość przerwania ciąży wyłącznie, gdy zdrowie lub życie kobiety jest zagrożone, gdy ciąża jest wynikiem gwałtu lub kazirodztwa lub gdy płód jest poważnie i nieodwracalnie uszkodzony. Takie ograniczenia wprowadziła w Polsce ustawa z 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Nieliczne państwa zakazują aborcji całkowicie lub prawie całkowicie, są to między innymi Salvador, Nikaragua, Malta i Irlandia.

Celem tego materiału jest pokazanie, w jaki sposób różne porządki prawne wpływają na życie i zdrowie kobiet oraz dlaczego dostęp do przerywania ciąży jest kwestią praw człowieka. Przedstawione w nim stanowisko, argumenty i wnioski oparte są o dokumenty prawa międzynarodowego i międzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka, szczególnie Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), oraz badania i analizy Amnesty International.

Na początek kilka ogólnych wniosków, wynikających z badań Amnesty International w tym obszarze:

- W najbardziej ekstremalnych przypadkach, kiedy przerywanie ciąży jest całkowicie zakazane, powoduje to poważne zagrożenie dla zdrowia i życia kobiet. Są one zmuszone kontynuować ciążę, mimo zagrożenia, lub decydują się na zabieg w podziemiu aborcyjnym ryzykując odpowiedzialnością karną i problemami zdrowotnymi z powodu poddania się zabiegowi w niebezpiecznych warunkach.
- Całkowity zakaz aborcji tworzy atmosferę podejrzeń i strachu, ponieważ każda kobieta, która miała komplikacje podczas ciąży czy poroniła, jest traktowana jako potencjalna przestępczyni.

- W krajach, gdzie przerwanie ciąży jest możliwe, czasem tworzy się bariery w dostępie, które de facto uniemożliwiają uzyskanie tego świadczenia przez pacjentki (np. możliwość korzystania z klauzuli sumienia przez lekarza).
- Ciąża u dziewcząt poniżej 15. roku życia jest co do zasady obarczona ryzykiem zdrowotnym.
- Stan prawny nie przyczynia się zmniejszenia liczby wykonywanych zabiegów. Zmniejszyć liczbę aborcji można jedynie przez lepszy dostęp do antykoncepcji, co pokazują porównania krajów z liberalnym prawem aborcyjnym i z restrykcyjnym. Stan prawny prowadzi natomiast do stygmatyzacji przerywania ciąży i publicznego potępienia kobiet podejmujących decyzję o aborcji.

Stanowisko Amnesty International w kwestii przerywania ciąży

- Dostęp do aborcji nie jest prawem człowieka, ale brak zapewnienia dostępu do aborcji w pewnych sytuacjach prowadzi do naruszeń praw człowieka.
- Państwo musi zapewnić realny dostęp do możliwości przerywania ciąży w przypadku, gdy ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety, gdy jest wynikiem zgwałcenia lub innego czynu zabronionego, oraz gdy płód jest poważnie i nieodwracalnie uszkodzony. Tego typu przypadkom nie da się zapobiec poprzez dostęp do antykoncepcji czy edukacji seksualnej.
- Kobieta musi otrzymać pełne i rzetelne informacje o swoim stanie zdrowia, by mogła podjąć świadomą decyzję o przerywaniu lub kontynuowaniu ciąży.
- Państwa muszą działać na rzecz zmniejszenia liczby niechcianych ciąż poprzez rzetelną edukację seksualną i dostęp do antykoncepcji.
- Państwo musi zapewnić opiekę zdrowotną kobietom, które cierpią z powodu komplikacji w wyniku przerywania ciąży w niebezpiecznych warunkach (w podziemiu aborcyjnym).

- Państwo, które dopuszcza przerywanie ciąży w określonych warunkach, musi usuwać bariery w dostępie do legalnych zabiegów, by dostęp do nich był realnie zagwarantowany (a nie jedynie prawnie).
- Kryminalizacja przerywania ciąży, szczególnie nakładanie odpowiedzialności karnej na kobietę i lekarza, prowadzi do naruszeń praw człowieka i dlatego nie powinna być stosowana. Nakładanie odpowiedzialności karnej na lekarza uniemożliwia mu często podjęcie medycznie zasadnej decyzji o możliwości przerwania ciąży, ponieważ obawia się o własną sytuację, co zagraża zdrowiu i życiu pacjentki.

Amnesty International nie prowadzi kampanii i nie domaga się całkowitej dostępności przerywania ciąży.

SPRAWA SAVITY HALAPPANAVAR, IRLANDIA

W październiku 2012 roku Savita Halappanavar trafiła do szpitala, bo jej ciąża była zagrożona. Lekarze stwierdzili, że płód jest poważnie uszkodzony i nie przeżyje, ale odmówili przerwania ciąży, bojąc się konsekwencji prawnych. Savita zmarła na sepsę (ogólne zakażenie organizmu) kilka dni później.

Aborcja jest w Irlandii nielegalna, nie licząc przypadku „realnego i poważnego” zagrożenia dla życia kobiety. Klauzula ta jest tak ogólna, a jednocześnie zawężająca, że lekarze boją się podejmować jakiegokolwiek kroki w celu ratowania kobiety, jeśli wiązałoby się to z zagrożeniem dla płodu. Kobiecie i lekarzowi grozi do 14 lat więzienia za przerwanie ciąży, nawet jeśli jest ona wynikiem gwałtu lub zagraża zdrowiu. Z danych za lata 1980-2012 wynika, że średnio 12 kobiet dziennie podróżowało z Irlandii do Wielkiej Brytanii w celu przerwania ciąży.

Więcej informacji: *She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Abortion Law*, Amnesty International, 2015

Amnesty działa na rzecz pełnego wdrożenia międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, w tym także praw seksualnych i reprodukcyjnych. Prawie wszystkie z instytucji ONZ ds. ochrony praw człowieka wskazały na szkodliwe konsekwencje kryminalizacji aborcji dla życia, zdrowia i dobrostanu psychicznego kobiet. Podkreślały, że surowe przepisy i praktyka ich stosowania naruszają prawa człowieka i sprawiają, że kobiety poddają się niebezpiecznym zabiegom w podziemiu aborcyjnym. Na tej podstawie wezwały państwa do przeglądu i uchylecia przepisów, które kryminalizują przerywanie ciąży.

ONZ wzywa państwa by:

- zapewniły dostęp do aborcji, jako minimum, w przypadkach gwałtu i kazirodztwa, kiedy życie lub zdrowie kobiety w ciąży jest zagrożone oraz w przypadku poważnego i nieodwracalnego uszkodzenia płodu;
- zapewniły kobietom i dziewczętom realny dostęp do bezpiecznych usług aborcyjnych, w przypadkach, kiedy są one legalne.

Żadna instytucja uniwersalnego lub europejskiego systemu ochrony praw człowieka nigdy nie rekomendowała żadnemu państwu członkowskiemu, żeby ograniczyło dostęp do aborcji. Natomiast ciała traktatowe ONZ ds. praw człowieka wzywały państwa do liberalizowania swoich praw aborcyjnych w celu wspierania praw reprodukcyjnych kobiet.

I . Przerwanie ciąży z powodu zagrożenia dla zdrowia i życia kobiety

Instytucje ONZ ds. praw człowieka podkreślają, że w celu poszanowania prawa do życia, zdrowia i niedyskryminacji, oraz wolności od okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania państwa muszą zagwarantować możliwość przerwania ciąży w celu ochrony zdrowia kobiety. Instytucje te konsekwentnie zalecały państwom zmianę przepisów krajowych, które całkowicie zakazują aborcji lub zezwalają na aborcję tylko w przypadku konieczności ochrony życia kobiety. Zwracają one uwagę, że rozróżnienie na zdrowie i życie w kontekście aborcji jest nieracjonalne. W zależności od indywidualnych cech pacjentki i ogólnego poziomu opieki zdrowotnej dana sytuacja zagrożenia zdrowia może być również zagrożeniem życia lub nie. Praktyczne ustalenie, kiedy zagrożenie zdrowia staje się zagrożeniem życia

z medycznego punktu widzenia jest bardzo trudne. Dlatego aborcja jako konieczność w celu ochrony zdrowia kobiety powinna być więc szeroko rozumiana jako ratująca życie.

SPRAWA BEATRIZ, SALWADOR

W kwietniu 2013 roku 22-letnia Beatriz dochodziła swoich praw, żądając pomocy medycznej koniecznej, aby uratować jej życie. To była jej druga ciąża, miała już jedno dziecko. Beatriz cierpiała na toczeń i problemy z nerkami. Kiedy zaszła w ciążę lekarze poinformowali ją, że kontynuowanie ciąży może zagrażać jej życiu. Co więcej, płód rozwijał się nieprawidłowo i wiadomo było, że nie przeżyje. Lekarze jednak nie mogli przeprowadzić zabiegu przerwania ciąży.

W Salwadorze obowiązuje całkowity zakaz aborcji i zgodnie z 135 artykułem kodeksu karnego lekarz może otrzymać karę 6-12 lat więzienia oraz zostać wykreślony z rejestru medycznego za wykonie aborcji. Prawnicy Beatriz wezwali władze Salwadoru do podjęcia szybkiej decyzji, aby uratować jej życie. Międzypamerykański Trybunał Praw Człowieka przyznała Beatriz „środki zabezpieczające”, ponaglając Salwador do udzielenia jej potrzebnej pomocy medycznej

w przeciągu 72 godzin. Mimo to pomocy nie udzielono. Ostatecznie władze zmusiły kobietę do czekania do dwudziestego tygodnia ciąży tak, że zakończenie ciąży było możliwe przez cesarskie cięcie klasyfikowane już wtedy nie jako aborcja, ale poród. Zgodnie z wcześniejszą diagnozą lekarzy dziecko zmarło zaraz po urodzeniu.

Mimo dramatu Beatriz całkowity zakaz aborcji pozostaje w mocy w Salwadorze. *Zapewnijcie kobietom leczenie jakiego potrzebują, nie skazujcie ich na cierpienie, na które skazaliście mnie* – zaapelowała Beatriz po wyjściu ze szpitala.

Więcej informacji: *On the Brick of Death: Violence Against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, Amnesty International, 2014

Komitet Praw Człowieka ONZ stwierdził, że odmowa dostępu do aborcji terapeutycznej jest naruszeniem najbardziej podstawowych praw człowieka. W sprawie K.L vs Peru, Komitet argumentował, że nieudolność państwa w zapewnieniu kobiecie aborcji terapeutycznej spowodowała u niej depresję i cierpienie, naruszając artykuł 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (gwarantujący wolność od tortur lub okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania). Artykuł 7 może być więc interpretowany jako wymagający od państwa zapewnienia legalnej aborcji w przypadku, kiedy jest ona konieczna, aby uchronić zdrowie fizyczne lub psychiczne kobiety, również w przypadku śmiertelnego upośledzenia płodu. W przeciwnym razie działanie lub zaniechanie państwa może oznaczać, że traktuje kobiety w sposób nieludzki i poniżający.

W krajach, w których Amnesty badało skutki całkowitego zakazu aborcji, udokumentowaliśmy przypadki kobiet i dziewcząt, które popełniły samobójstwo, ponieważ nie mogły przerwać ciąży. W Salwadorze jeden lekarz opisał przypadek młodej kobiety leżącej w śpiączce. Wzięła truczkę na szczury, pozwalając losowi zdecydować czy odbierze jej to życie, czy przerwie ciążę. W innym przypadku psychiatra leczył trzynastoletnią dziewczynkę, która chciała popełnić samobójstwo po tym jak została zgwałcona przez członków gangu i w rezultacie zaszła w ciążę. Między innymi dlatego państwa zgodnie z zaleceniami mię-

dzynarodowych organów ochrony praw człowieka powinny nie tylko zagwarantować prawnie możliwość przerwania ciąży w przypadku zagrożenia zdrowia i życia, ale również stosować szeroką definicję zdrowia, obejmującą zdrowie fizyczne i psychiczne.

Ponadto brak zagwarantowania przez państwo prawnej i realnej możliwości wykonywania jakiejkolwiek usługi zdrowia reprodukcyjnego dla kobiet jest dyskryminacją z punktu widzenia Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (CEDAW). Przerwanie ciąży w przypadku zagrożenia zdrowia kobiety jest z definicji usługą zdrowotną. Państwa powinny dążyć do wyeliminowania dyskryminacji kobiet w obrębie opieki medycznej, aby zapewnić bazujący na równouprawnieniu kobiet i mężczyzn dostęp do usług opieki medycznej.

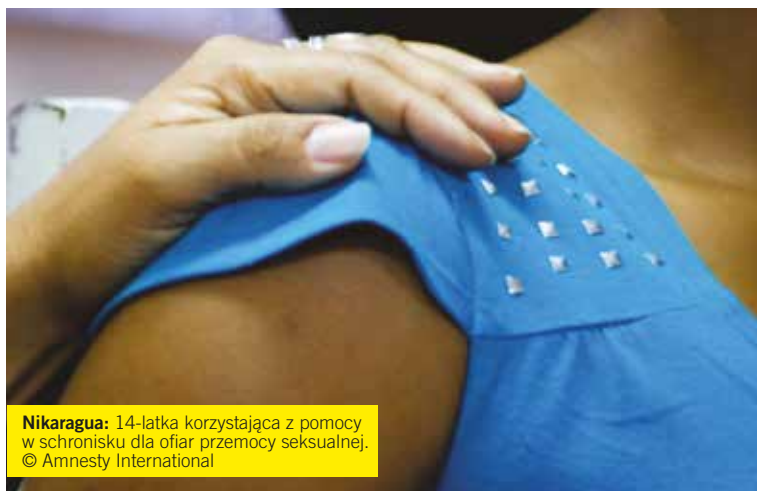
II. Przerwanie ciąży będącej wynikiem gwałtu lub innego czynu zabronionego

Ciała traktatowe ONZ powszechnie zgadzają się, że aborcja powinna być legalna, jeśli ciąża jest wynikiem gwałtu i wielokrotnie wzywały państwa, żeby odpowiednio zmodyfikowały swoje przepisy. Podkreślają, że zmuszanie kobiety do kontynuowania ciąży, która przypomina jej o doświadczonej przemocy, potęguje poczucie traumy. Komitet ONZ Przeciwko Torturom uznaje, że w tym przypadku odmowa możliwości przerwania ciąży może być uznana za formę tortur i okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania.

W szczególnie dramatycznej sytuacji są młode dziewczęta zachodzące w ciążę w wyniku gwałtu, ponieważ ze względu na ich wiek ciąża jest zagrożeniem dla ich zdrowia, a dodatkowo nie raz sprawcą zgwałcenia jest członek rodziny czy inna osoba z bliskiego otoczenia. Jak powiedział Amnesty International jeden z salvadorskich lekarzy: *Przez ostatnie pół roku mieliśmy cztery przypadki dziewczynek między 10 a 14 rokiem życia. Były w ciąży, płód rozwijał się bez nerek. Takie dzieci umierają przy urodzeniu. Inny przywołał przypadek zgwałconej 9-latki: Urodziła mając 10 lat. Była molestowana od niemowlęctwa. Zaszła w ciążę i... to był*

*bardzo trudny przypadek. Bardzo trudny... skończył się cesarskim cięciem w 32 tygodniu...*¹

Dziewczęta i kobiety o niskim statusie społeczno-ekonomicznym są szczególnie narażone na skutki zakazu w tym przypadku: rzadziej korzystają z antykoncepcji hormonalnej, mają słabszy dostęp do informacji i możliwość nabycia tzw. antykoncepcji awaryjnej, jak również nie mają środków, aby wyjechać za granicę w celu przerwania ciąży. Jednocześnie kontynuowanie ciąży naraża je na stygmatyzację i dalsze wykluczenie społeczne.

III. Przerwanie ciąży w przypadku uszkodzenia płodu

Dostęp do aborcji dla kobiet i dziewcząt z poważnym i nieodwracalnym uszkodzeniem płodu powinien być zapewniony przede wszystkim dlatego, że jest to często również zagrożenie dla zdrowia kobiety. W sytuacji bezmózgowia na przykład płód nie ma części mózgu i kręgosłupa i umiera wkrótce

¹ *On the Brick of Death: Violence Against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, Amnesty International, 2014, s. 27-29.

po porodzie (jeśli przeżyje samą ciążę). Dla wielu kobiet donoszenie takiej ciąży do terminu porodu może być traumatyczne i mieć konsekwencje dla zdrowia fizycznego. W Argentynie sąd zezwolił na przerwanie ciąży z powodu bezmózgowia w ósmym miesiącu, przez wzgląd na stres psychiczny i ryzyko zdrowotne kobiety. W innym przypadku, Komitet Praw Człowieka ONZ zajmował się przypadkiem dziewczyny z Peru, która była zmuszona do urodzenia dziecka z bezmózgowiem i opiekowania się nim do jego śmierci cztery dni po porodzie. Doznała ona naruszenia wielu praw, w tym jej prawa do wolności od tortur, prawa do prywatności, szczególnej ochrony jako małoletniej oraz środków prawnych (sprawa *K.L. V Peru*).

Europejski Trybunał Praw Człowieka, również w orzeczeniach dotyczących Polski, podkreślał, że niezapewnienie realnej możliwości przerywania ciąży w przypadku zagrożenia zdrowia kobiety lub poważnego uszkodzenia płodu jest również naruszeniem prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego².

PRZYKŁAD: IRLANDIA

„Jesteśmy kobietami i mężczyznami, którzy podjęli trudną decyzję, o przerwaniu ciąży chcianej, ale obciążonej poważnym uszkodzeniem. Z powodu restrykcyjnego prawa w Irlandii, zmuszeni byliśmy do podróży do Wielkiej Brytanii, żeby to zrobić. Jesteśmy zdruzgotani, zszokowani i zbulwersowani, że w sytuacji, kiedy potrzebowaliśmy pomocy, nasz kraj się od nas odwrócił i kazał nam czuć się jakbyśmy byli przestępcami.”

Członkowie i członkinie Kampanii na Rzecz Dostępu do Aborcji
z Powodów Medycznych w Irlandii

W Irlandii kobiety, które dowiadują się na pewnym etapie ciąży, że płód jest poważnie uszkodzony, są w bardzo trudnej sytuacji: mogą kontynuować ciążę, pomimo świadomości, że, na przykład, dziecko umrze niedługo po porodzie lub płód obumrze jeszcze w czasie ciąży, co będzie stanowić zagrożenie dla ich zdrowia i życia. Coraz więcej kobiet decyduje się jednak wydać oszczędności swoje lub bliskich, by przerwać ciążę za granicą.

² *Tysiąc przeciwko Polsce, ETPCz, skarga nr 5410/03; R.R. przeciwko Polsce, ETPCz, skarga nr 27617/04.*

Kobiety, z którymi rozmawiała Amnesty International podczas badań w Irlandii, podkreślały przede wszystkim, jak traumatyczne było to doświadczenie. „Większość kobiet przychodzi na badanie USG, żeby upewnić, że dziecko jest w porządku. Ja przychodziłam, żeby sprawdzić, czy moje dziecko już umarło.” – Nicola musiała poddawać się badaniu co tydzień, aż do momentu obumarcia płodu, co nastąpiło w 6. miesiącu ciąży.

„Powiedzieliśmy [o ciąży] naszym rodzicom i za parę dni chcieliśmy powiedzieć też znajomym i dalszej rodzinie. Psychicznie nie byliśmy jednak w stanie powiedzieć wszystkim, że będziemy mieć dziecko, które nie przeżyje.” - Eoghan i Grainne ostatecznie wyjechali, by przerwać ciążę za granicą.

Kobiety, które wracają po zabiegu do domu, i ich rodziny są pozostawione same sobie. Większość boi się lub wstydzi odpowiedzieć innym, w tym lekarzom, o swoim doświadczeniu.

Więcej informacji: *She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Abortion Law*, Amnesty International, 2015

Irlandia: gdy Lupe w czasie ciąży dowiedziała się, że płód jest uszkodzony i może mieć to poważne konsekwencje dla jej zdrowia, z mężem podjęli decyzję o przerwaniu ciąży za granicą.
© Eugene Langan

IV. Kryminalizacja aborcji i jej skutki

W związku z negatywnymi skutkami dla poszanowania praw jednostki, jakie niesie za sobą kryminalizacja w obszarze seksualności i reprodukcji, przepisy definiujące aborcję jako przestępstwo (kryminalizacja) i/lub zakładające sankcje karne (penalizacja) dla lekarza lub kobiety poddającej się zabiegowi przerwania ciąży powinny zostać zmienione. Kryminalizacja niesie za sobą ogromne zagrożenia:

- Kryminalizacja sprawia, że kobiety poddają się zabiegom w niebezpiecznych warunkach, a następnie boją się skorzystać z pomocy służby zdrowia w razie komplikacji, co w wielu wypadkach prowadzi do chorób a nawet śmierci. Im surowsze są sankcje karne, tym bardziej ukryte - a tym samym bardziej niebezpieczne dla kobiet - jest podziemie aborcyjne.
- Kryminalizacja ma „efekt mrożący” na lekarzy, co zauważyły liczne ciała międzynarodowe, w tym Komitet Praw Człowieka i Europejski Trybunał Praw Człowieka. Oznacza to, że lekarze często obawiają się działać, by chronić zdrowie i życie pacjentki w ciąży lub wykonać legalną aborcję w sytuacji uszkodzenia płodu, ponieważ grożą im oskarżenia i sankcje karne.
- Organy traktatowe ONZ podkreślają, że kryminalizacja najmocniej uderza w kobiety ubogie, marginalizowane, słabiej wykształcone. Mają one mniejsze możliwości np. wyjazdu za granicę w celu poddania się zabiegowi przerwania ciąży i korzystają z podziemia aborcyjnego. Ubogie kobiety mają także mniejsze możliwości dochodzenia swoich praw i obrony w sądzie, jeśli zostaną oskarżone o przerwanie ciąży.

SPRAWA CRISTINY, SALWADOR

Kiedy wybudziłam się ze śpiączki, kręciło mi się w głowie. Nie widziałam dobrze, wszystko było rozmazane. A potem zobaczyłam coś błyszczącego, wydawało mi się to dziwne, bo lekarze noszą błękitne stroje. Wtedy zorientowałam się, że widzę policyjną odznakę. Usłyszałam „Jest pani aresztowana za zabójstwo swojego dziecka”.

Cristina miała 18 lat. W czasie ciąży nagle poczuła ostry ból i pobiegła do łazienki. Zemdlała z powodu krwawienia. Rodzina zawiozła ją do szpitala. Tam jednak nie potraktowano jej jak zwykłej pacjentki, ale wezwano policję, która pierwsze przesłuchanie przeprowadziła jeszcze w szpitalu.

Gdybym była córką polityka, nigdy by mnie to nie spotkało. Pewnie nie trafiłabym nawet do publicznego szpitala, bo stać by mnie było na prywatny. Ale ja, uboga kobieta, gdzie indziej mogłam trafić? Tam, gdzie wszystkie kobiety takie, jak ja.

W Salwadorze kobiety, które doświadczają komplikacji w czasie ciąży, regularnie są traktowane jak przestępczyni, oskarżane i sądzone po tym, jak poronienie czy urodzenie martwego dziecka uznane zostanie za przerwanie ciąży. Na taką praktykę ma wpływ zarówno kryminalizacja poddania się zabiegowi przerwania ciąży, jak i jego przeprowadzenia: lekarze wolą wezwać policję w razie tego typu komplikacji, bo liczą, że to nie oni w razie czego będą oskarżeni, a kobieta jest pozostawiona sama sobie.

Więcej informacji: *Separated Families, Broken Ties: Women Imprisoned for Obstetric Emergencies and the Impact on Their Families (El Salvador)*, Amnesty International 2015

Salwador: Teodora Del Carmen Vasquez została skazana na 30 lat więzienia za urodzenie martwego dziecka
© Amnesty International

V. Kiedy rozpoczyna się prawna ochrona życia według prawa międzynarodowego

Międzynarodowe i regionalne traktaty praw człowieka mówią o ochronie prawa do życia każdego człowieka, a oficjalne organy, które je interpretują, oraz inne podmioty gwarantujące prawa człowieka, nie rozciągają tych praw na okres przed narodzinami. Żaden międzynarodowy czy regionalny organ praw człowieka nigdy nie rozpoznał płodu jako przedmiotu ochrony w ramach międzynarodowych traktatów praw człowieka, włącznie z Konwencją o Prawach Dziecka (zobacz poniżej). Amnesty International podkreśla, że działania państwa na rzecz zdrowia płodu powinny się odbywać poprzez wspieranie kobiet w ciąży, m.in. poprzez dostęp do usług służby zdrowia i profilaktykę zdrowotną. Natomiast wykorzystywanie prawa karnego do „ochrony płodu” jedynie poniża kobiety w ciąży i prowadzi do naruszeń ich praw.

- **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka**

Artykuł 1 otwiera Powszechną Deklarację Praw Człowieka fundamentalnym stwierdzeniem: „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swoich praw”. Istotnym jest to, że gdy Deklaracja była negocjowana, słowo ‘rodzą’ zostało użyte rozmyślnie, po to żeby wykluczyć stosowanie zapisów Deklaracji w odniesieniu do płodu lub jakiegokolwiek zastosowanie praw człowieka w okresie prenatalnym. Dlatego płód nie jest posiadaczem praw wynikających z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

- **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**

ICCPR również odrzuca propozycję, żeby ochrona prawa do życia z Artykułu 6 (1) Paktu miała zastosowanie przed urodzeniem. Podczas negocjacji Paktu została zaproponowana poprawka: ‘prawo do życia jest nieodłączną częścią osoby ludzkiej od momentu poczęcia, to prawo będzie chronione’. Poprawka została odrzucona.

Później Komitet konsekwentnie wzywał państwa do liberalizacji praw aborcyjnych. Podkreślił również zagrożenie dla życia kobiet spowodowane zakazem aborcji, który sprawia, że przerywanie ciąży jest często wykonywane w niebezpiecznych warunkach. Zauważył, że kobiety nie powinny być dyskryminowane i mieć pełny dostęp do usług zdrowotnych.

- **Konwencja o Prawach Dziecka**

Podobnie jak wyżej, zarówno negocjacje jak i późniejsze interpretacje Konwencji o Prawach Dziecka, wskazują, że nie chroni ona prawa do życia przed narodzinami. Argument przeciwny opierano niesłusznie na paragrafie 9 preambuły Konwencji, który oświadcza: „Dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, przed, jak i po urodzeniu.” Jednakże, te zabezpieczenia są interpretowane jako dotyczące zapewnienia dobrego odżywiania, zdrowia oraz wsparcia ciężarnej kobiecie, i nie mają wpływu na podjęcie przez nią decyzji o przerwaniu ciąży czy też nie usprawiedliwiają wykorzystania prawa karnego do penalizowania zachowań kobiety podczas ciąży.

- **Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka)**

Twórcy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka polegali w znacznym stopniu na Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i nie debatowali nawet nad kwestią obowiązywania praw od momentu poczęcia. Ochronę życia “każdego”, zawartą w Artykule 2 Europejskiej Konwencji, oparli na języku użytym w Deklaracji. Preambuła do Europejskiej Konwencji wielokrotnie cytuje Deklarację, określając cel Konwencji jako ‘podjęcie pierwszych kroków do zbiorowego zagwarantowania pewnych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji.’ Stawiając sprawy w tym świetle, jest oczywistym, że sformułowanie ‘każdy’, stosowane w całej Europejskiej Konwencji, jak również w Artykule 2, nie odnosi się do okresu przed urodzeniem.

VI. Klauzula sumienia – odmowa przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży ze względów światopoglądowych

Praktyka powoływania się na odmowę wykonania obowiązku z powodu sprzeciwu sumienia pierwotnie była stosowana przez osoby odmawiające przymusowej służby wojskowej. Dziś klauzula sumienia obecna jest również w dziedzinie opieki zdrowotnej, gdzie indywidualne osoby, a nawet całe placówki odmawiają zapewniania określonych usług opieki zdrowotnej w oparciu o sprzeciw natury religijnej, moralnej lub filozoficznej. Powoływanie się

na wolność sumienia przez osoby lub placówki opieki zdrowotnej w zakresie usług reprodukcyjnej opieki zdrowotnej, w tym zabiegów przerywania ciąży, przepisywania środków antykoncepcyjnych oraz badań prenatalnych, jest zjawiskiem rosnącym w siłę. Wielu krajom, w tym Polsce, nie udało się tak uregulować kwestii, by zarówno prawa kobiety/pacjentki, jak i wolność sumienia lekarza, były poszanowane. Warto zauważyć, że wolność sumienia jako prawo człowieka przysługuje osobie indywidualnej, jednak w ostatnim czasie również instytucje zaczęły rościć sobie prawo do korzystania ze sprzeciwu sumienia.

ORZECZENIE TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO W SPRAWIE KLAUZULI SUMIENIA, 2015 R.

W październiku 2015 roku polski Trybunał Konstytucyjny uznał, że nałożenie na lekarza powołującego się na klauzulę sumienia obowiązku wskazania innego lekarza, który może wykonać zabieg przerywania ciąży, jest niezgodne z konstytucyjnym prawem do wolności sumienia i wyznania. Przyjął więc szeroką interpretację klauzuli sumienia, w której w jego ocenie mieści się nie tylko odmowa zabiegu, ale również wskazania innej osoby, która mogłaby go wykonać.

Wyrok TK dalej ogranicza dostęp do legalnego przerywania ciąży w Polsce, jeszcze obniżając pozycję pacjentki i wagę poszanowania jej prawa do zdrowia, gdy dochodzi do kolizji z prawem do wolności sumienia lekarza. Od czasu jego ogłoszenia nie wprowadzono przepisów, które niwelowałyby tę dysproporcję i pokazywałyby jasną ścieżkę umożliwiającą kobietom korzystanie z ich praw, przy zachowaniu praw lekarza.

Sędziowie nie byli jednomyślni. Opinie sędziów, którzy złożyli zdania odrębne, wskazywały, że jest to nieuzasadnione absolutyzowanie wolności sumienia, która nie podlega żadnym ograniczeniom, tak jak inne wolności, jak również, że wskazanie przez lekarza, kto dokona danego świadczenia, jest informacją neutralną i nie jest to *współdziałanie lekarza w złu czy pomocnictwo w czynie niegodziwym* (jak twierdził wnioskodawca), bo nie przesądza, jaki użytek pacjent zrobi z tej informacji.

Według Amnesty International przepisy prawne powinny:

- zagwarantować istnienie wystarczającej liczby placówek i lekarzy, którzy będą chętni i odpowiednio wyposażeni do wykonywania zabiegów przerywania ciąży;
- w sposób jednoznaczny określić rodzaje usług medycznych oraz okoliczności, w których osoby mogą powołać się na wolność sumienia;
- ustanowić prawne obowiązki lekarzy, jeśli nie realizują danego świadczenia z powodu sprzeciwu sumienia, jak również ustalić procedury postępowania w przypadku placówek, w których wszyscy zatrudnieni lekarze uprawnieni do wykonania zabiegu odmawiają jego wykonywania.
- ustalić procedury nadzoru i kary dla placówek, które nie postąpiły zgodnie ze swymi obowiązkami oraz efektywne procedury odwołań dla kobiet, którym odmówiono wykonania świadczenia;
- ustanowić odpowiednie mechanizmy zadośćuczynienia w przypadkach, w których prawo kobiety do świadczeń opieki zdrowotnej zostało naruszone.

VII. Dostęp do informacji o usługach zdrowotnych, w tym antykoncepcji i aborcji

Państwa muszą zaprzestać odmawiania lub ograniczania równego dostępu dla wszystkich do usług w zakresie opieki zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, jak również informacji na ich temat, w tym informacji o środkach antykoncepcyjnych oraz różnych metodach dbania o zdrowie seksualne i reprodukcyjne. Państwa nie mogą cenzurować lub celowo wypaczać informacji dotyczących zdrowia, w tym zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego.

Niektóre państwa starają się ograniczyć dostęp do informacji na temat aborcji przez zabranianie pracownikom opieki zdrowotnej ‘popierania lub promowania przerywania ciąży’ – co zasadniczo ogranicza możliwość wydania przez lekarza rzetelnej opinii na temat zdrowia pacjentki i jej ciąży. Działania te narusza podstawowe prawa pacjentki, obowiązki lekarza oraz zasady

etyczne w relacji pacjent – pracownik opieki zdrowotnej. Działanie takie narusza prawa kobiet do otrzymania obszernych i obiektywnych informacji dotyczących ich zdrowia, jak również podejmowania świadomego wyboru na bazie takich informacji.

- Zgodnie z Europejską Konwencją o Prawach Człowieka i Biomedycynie (tzw. Europejska konwencja bioetyczna), „każda osoba ma prawo do zapoznania się z wszelkimi informacjami zbieranymi o jej zdrowiu”. Dostęp do informacji stanowi prawo pacjenta i może zostać ograniczony tylko w wyjątkowych okolicznościach. Powody światopoglądowe nie mogą stanowić podstawy czynienia wyjątku i wszelkie ograniczenia muszą mieć niezbędny oraz proporcjonalny charakter i nie mogą zaprzeczać prawom ustanowionym przez Konwencję.
- Komitet Ministrów Rady Europy przypomniał państwom członkowskim, że „zaufanie pacjentów do swych lekarzy leży u podstawy systemu opieki zdrowotnej”.
- Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych podkreślił, że celowe pozbawianie dostępu do informacji lub zafałszowywanie istotnych informacji dla ochrony zdrowia lub leczenia narusza spoczywający na państwach obowiązek poszanowania prawa do ochrony zdrowia, zgodnie z Paktem.
- Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że odmowa udzielenia wyczerpujących informacji ciężarnej kobiecie, która rozważała poddanie się zabiegowi przerwania ciąży z powodu stanu płodu, stanowiła pogwałcenie prawa do życia prywatnego i wolności od okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania. Podkreślono także, że kobiety mają prawo do zasięgania informacji na temat ich stanu zdrowia oraz stanu zdrowia płodu bez bycia narażonymi na dyskryminację, przymus lub przemoc, z poszanowaniem dla ich integralności cielesnej.

Podsumowanie

Amnesty International działa na rzecz poszanowania praw człowieka, w tym praw seksualnych i reprodukcyjnych. Jak starano się pokazać w niniejszym materiale kwestia dostępu do przerywania ciąży jest nierozdzielnie związana z poszanowaniem praw człowieka kobiet, w tym szczególnie prawa do zdrowia i życia, wolności od okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania i od dyskryminacji oraz prawa do poszanowania życia prywatnego.

Amnesty International wzywa państwa do zapewnienia realnego dostępu do możliwości przerwania ciąży w przypadku, gdy ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety, gdy jest wynikiem zgwałcenia lub innego czynu zabronionego, oraz gdy płód jest poważnie i nieodwracalnie uszkodzony. Państwa powinny też działać na rzecz zmniejszenia liczby niechcianych ciąż poprzez zagwarantowanie rzetelnej edukacji seksualnej i antykoncepcji dostępnej osobom bez względu na ich status ekonomiczny.

Więcej informacji na temat działań Amnesty International, w tym raporty z badań, które wykorzystano w materiale, dostępne są na stronie internetowej: www.amnesty.org.pl

Źródła:

My Body My Rights: Abortion and Sexual and Reproductive Rights, Policy Primer, Amnesty International UK, 2015

On the Brick of Death: Violence Against Women and the Abortion Ban in El Salvador, Amnesty International, 2014

Separated Families, Broken Ties: Women Imprisoned for Obstetric Emergencies and the Impact on Their Families (El Salvador), Amnesty International 2015

She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Abortion Law, Amnesty International, 2015

The Total Abortion Ban In Nicaragua: Women's Lives and Health Endangered, Medical Professionals Criminalized, Amnesty International, 2009